

USMON AZIM SHE'RLARIDAGI OBRAZLARDA MILLIY RUHNING AKS ETISHI

Maxmarajabova Nigina

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O'zbek tili
va adabiyoti universiteti II bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Usmon Azim she'riyatidagi obrazlar tizimi va ularda milliy ruhning badiiy ifodalanish xususiyatlari tahlil qilindi. Shoirning lirikasida xalqona timsollar, tabiat manzaralari, ramz va badiiy san'at vositalari orqali milliy o'zlik, insoniy tuyg'ular va estetik idrok uyg'unligining yaratilish uslubi ochib berildi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, tarixiy-qiyosiy va badiiy tahlil metodlari asosida Usmon Azimning poetik tafakkurida milliy qadriyatlar va zamonaviy shakl uyg'unligi ilmiy asosda yoritildi.*

Kalit so'zlar: *Usmon Azim, o'zbek she'riyati, milliy ruh, obraz, poetika, badiiy tafakkur, ramz, tabiat, xalqona obraz, estetik idrok.*

Аннотация: *В данной статье анализируется система образов в поэзии Усмана Азима и особенности художественного выражения национального духа в них. В лирике поэта раскрывается метод создания гармонии национального самосознания, человеческих чувств и эстетического восприятия посредством народных образов, природных ландшафтов, символов и художественных средств. Исследование, основанное на методах сравнительно-типологического, историко-сравнительного и искусствоведческого анализа, на научной основе освещает гармонию национальных ценностей и современной формы в поэтическом мышлении Усмана Азима.*

Ключевые слова: *Усман Азим, узбекская поэзия, национальный дух, образ, поэтика, художественная мысль, символ, природа, народный образ, эстетическое восприятие.*

Abstract: *This article analyzes the system of images in the poetry of Usman Azim and the features of the artistic expression of the national spirit in them. The poet's lyrics reveal the method of creating the harmony of national identity, human feelings and aesthetic perception through folk images, natural landscapes, symbols and artistic means. The study, based on the methods of comparative-typological, historical-comparative and artistic analysis, sheds light on the harmony of national values and modern form in the poetic thinking of Usman Azim on a scientific basis.*

Key words: *Usman Azim, Uzbek poetry, national spirit, image, poetics, artistic thought, symbol, nature, folk image, aesthetic perception.*

Bugungi o'zbek she'riyatida Usmon Azim ijodi o'ziga xos uslub, badiiy mahorat va milliy ruh uyg'unligi bilan ajralib turadi. Shoirning poetik olamida an'anaviy qadriyatlar, xalqona tasavvurlar va zamonaviy tafakkur uyg'unlashib, milliy ruhning zamonaviy talqini namoyon

bo'lad. Usmon Azim she'riyatida inson, tabiat, vatan, muhabbat, ezgulik singari abadiy mavzular zamon nafasi bilan yo'g'riladi. Shoir so'z orqali milliy o'zlikni, xalq ruhiyatini, hayot falsafasini chuqur his ettiradi. Shu jihatdan, uning ijodi o'zbek adabiyotidagi ruhiy izlanishlar, estetik yangilanishlar jarayonining muhim bosqichini tashkil etadi.

Usmon Azim poetikasida obraz va timsollar tizimi milliy tafakkur asosida shakllanadi. Shoir o'z she'rlarida badiiy san'at vositalaridan, xususan, metafora, jonlantirish, apostrofa, o'xshatish va ramzlardan ustalik bilan foydalanadi. Ayniqsa, shoirning tabiatga, osmon va yerdagi har bir mavjudotga insoniy tuyg'u bilan murojaat etishi, ularni jonli suhbatdosh sifatida tasvirlashi uning poetik tafakkurining o'ziga xos jihatidir. Masalan, quyidagi satrlarda shoirning poetik nigohi tabiat manzaralarini ruhiy kechinmalar bilan uyg'unlashtiradi:

Tong titraydi kech kuzakning quchog'ida,
Yulduzlarni o'chirmoqda gulg'un shafaq,
Jonim, qalbim she'riyatning pichog'ida,
Zamin – tilsim, osmon – tilsim, she'r beshavqat.

Bu satrlar Usmon Azim poetikasining asosiy xususiyatlarini — his-tuyg'u intensivligi, badiiy obrazlarning ramziy yuklamasi va milliy ruh bilan yo'g'rilgan estetik idrokni yaqqol ko'rsatadi. Shoir uchun tabiat shunchaki manzara emas, balki inson qalbining aks sadosidir. Yuqoridagi parchadan guvoh bo'lishimiz mumkinki, shoir ijodi nihoyatda keng va falsafiy. Shu boisdan ushbu maqola Usmon Azim she'rlaridagi obrazlarda milliy ruhning badiiy ifodasini tahlil qilish, shoirning poetik tafakkurida milliy qadriyatlar va zamonaviylik uyg'unligini ochib berishga qaratilgan. Tadqiqot davomida shoir ijodining badiiy-estetik xususiyatlari, obrazlar tizimining falsafiy va milliy ildizlari, ularning xalq ruhiyati bilan bog'liqligi ilmiy-nazariy nuqtayi nazardan o'rganiladi.

Mazkur tadqiqotda Usmon Azim she'riyatida obrazlar orqali milliy ruhning ifodalanish xususiyatlarini aniqlash maqsadida qiyosiy-tipologik, tarixiy-qiyosiy va badiiy tahlil usullaridan foydalanildi. Bu metodlar shoirijodini nafaqat o'zbek adabiyoti doirasida, balki jahon adabiyotidagi poetik jarayonlar bilan qiyoslab tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot davomida o'zbek va xorijiy adabiyotshunos olimlarning ilmiy izlanishlari tahlil qilindi.

Xususan, B. Karimov o'z tadqiqotida Usmon Azim lirikasida milliy ruh va zamonaviy poetik shakl uyg'unligini tahlil etar ekan, shoir ijodida xalqona ohang, folklor elementlari hamda zamonaviy badiiy ifoda vositalarining sintezini o'zbek she'riyatida yangi bosqich sifatida baholaydi¹⁵. N. Rahimjonov esa o'z asarida Usmon Azim poetikasining obrazlar tizimi va badiiy mahoratini tahlil qilib, shoir asarlaridagi tabiat, inson va Vatan timsollarining xalq ruhiyatini aks ettiruvchi estetik vosita sifatida namoyon bo'lishini asoslab bergan¹⁶.

Shuningdek, rus olimi V.I. Ivanovning zamonaviy she'riyatda an'ana va novatorlikning uyg'unligiga oid nazariy qarashlari ushbu tadqiqotda muhim ilmiy manba sifatida xizmat qildi¹⁷. Ivanov fikricha, haqiqiy shoir milliy adabiy an'anani inkor etmaydi, aksincha, uni yangi

¹⁵ Каримов, Б. (2019). Усмон Азим шеъриятида миллий рух. Тошкент: Фан.

¹⁶ Раҳимжонов, Н. (2020). Замонавий ўзбек шеърияти тараққиёти. Тошкент: Адабиёт.

¹⁷ Иванов, В.И. (2017). Традиция и новаторство в современной поэзии. Москва: Наука.

davr ruhiga mos ravishda qayta talqin qiladi — bu yondashuv Usmon Azim ijodida ham yaqqol koʻzga tashlanadi.

Sanʼat va adabiyot nazariyasi doirasida “obrazlilik” hayotni tushunish va aks ettirishning sanʼatkorona shakli sifatida markaziy kontsept boʻlib, uni ifodalovchi eng asosiy vosita — badiiy obrazdir. Obrazlilik xususiyati adabiy ijodga xos boʻlib, voqea, timsollar, figurativ til vositalari, simvolika, hissiyot va mazmun qatlamlarini ichiga oladi. Yozuvchi obraz orqali nafaqat hayotiy voqealarni koʻrsatadi, balki ularning ichki gʻoyaviy mazmunini ochadi, oʻquvchini estetik idrokka chorlaydi va oʻz tilida “hukm” aytadi.

L. I. Timofeyevning nazariyasida obraz — “toʻqima yordami bilan yaratilgan va estetik qiymat kasb etgan inson hayotining umumlashma va ayni choqda, konkret manzarasi” sifatida tushuniladi¹⁸. Bunda “umumlashma” elementi yozuvchiga maʼlum gʻoyaviy-mondiy merosga ishora qilsa, “konkret manzara” elementi voqelikning individual jihatini koʻrsatadi. Timofeyev shuningdek, personaj, xarakter va adabiy tip tushunchalarini obraz bilan aloqa idrokida tahlil etadi: personaj — asardagi qatnashuvchi shaxs; xarakter — obrazning ichki mohiyatini shakllantiruvchi belgilarning toʻplami; tip esa sinf, davr yoki jamiyat xususiyatlarini aks ettiruvchi umumiy obraz turidir.

Shuningdek, zamonaviy adabiyotshunoslikda imagery (tasvirli til vositasi) kontsepti badiiy obraz nazariyasi bilan uzviy bogʻliqdir. Imagery — til vositasida oʻquvchining sezgi aʼzolarini faollashtiruvchi tasviriy elementlardir; u adabiyotda hissiy va gʻoyaviy mazmunni sezdirish vositasi sifatida ishlatiladi¹⁹. Imagery adabiy asarlarda koʻp shakllarda namoyon boʻlib, voqelikning nafaqat koʻzga koʻrinadigan tomonini, balki ohang, tovush, hid, harakat va boshqa hissiy-tasavvurlarini joʻsh urib taqdim etadi.

Adabiyotshunoslar taʼkidicha, imagery qoʻllanilishi matnni estetik jihatdan boyitadi va asarni “formal sanʼat”ga aylantiradi, oʻquvchini oʻz ichki dunyosi bilan tutashishga chorlaydi²⁰. Badiiy obraz esa imageryʼning kengroq, yanada murakkab shakli sifatida, simvolik, metaforik qatlamlar orqali mazmunni siylaydi va oʻquvchida ruhiy taʼsir uygʻotadi.

Shunday qilib, obraz tushunchasini mohiyatini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

1. Estetik-shakllanish jhati — obraz sanʼatkor tafakkuri bilan til vositasida shakllanadi: metafora, oʻxshatish, apostrofa, ramz va boshqa figuralar orqali.

2. Mazmuniy-chuqurlik jhati — obraz nafaqat tashqi manzarani aks ettiradi, balki ichki ruhiyat, fikr va tuygʻuni ham boʻyash bilan “saylanadi”.

3. Universal va individual uygʻunligi — obrazda umumiy (ijtimoiy, madaniy, maʼnaviy) va individual (shaxsiy, ruhiy) qatlamlar uygʻunlashadi.

¹⁸ Тимофеев Л.И. Основы теории литературы.- М.: Просвещение, 1966.

¹⁹ Imagery: A term used to describe an author's use of vivid descriptions "that evoke sense-impressions by literal or figurative reference to perceptible or "concrete" objects, scenes, actions, or states." *Literary Terms – Purdue OWL*. Purdue University, n.d.

https://owl.purdue.edu/owl/subject_specific_writing/writing_in_literature/literary_terms/index.html?utm_source=chatgpt.com

²⁰ The findings of the study suggest that the use of imagery makes any text formally artistic and functionally appealing." Homa Nath Sharma Paudyal, "The Use of Imagery and Its Significance in Literary Studies." *The Outlook: Journal of English Studies*, vol. 14, 2023, pp. 114–127.

4. Hissiy ta'sir vositasi — obraz o'quvchiga nafaqat ma'lumot etkazadi, balki uning ichki dunyosiga kirib boradi, hissiyot uyg'otadi.

5. Simvolik va tematik qatlam — obraz ma'lumotni darhol aytib tashlamaydi, balki ramziy, metaforik bosqichlarda yo'l beradi, o'quvchiga izlanish imkonini ochadi.

Adabiyotshunoslikda obraz tushunchasi bu jihatlari bilan nazariy jihatdan mustahkam poydevor topadi. Bu nazariy asos shoirlar, masalan Usmon Azim, tomonidan milliy ruhni aks ettirishda obraz yaratish san'atida qo'llaniladi. Ushbu maqolaning davomida Usmon Azim she'rlarida obrazlarning turli qatlamlari poetik figuralar, tabiat-ruhani uyg'unligi, milliy ramzlar orqali tahlil qilinadi.

Usmon Azimning she'riy merosi folklorga chuqur bog'lanib, xalq og'zaki ijodining ruhiy va san'at jihatlarini she'riyatga olib kiradi. Uning "Baxshiyona" turkumi bunaqa yondashuvning yorqin namunasidir: bu asarlar xalq musiqasi, elona qo'shiqlar va doston qadriyatlarini she'riy tilga joylashtiradi. Turli dostonlarga — "Alpomish", "Go'ro'g'li" kabi epopeyalarga mehr bilan qarashi, ularning obrazli fakturalarini zamonaviy ohangda qayta o'qishi shoirdagi milliy ruhga sodiqlikni namoyon etadi. Shu tarzda, she'rlarda klassik folklorning ramzlari, qat'iyatli obrazlar va xalqona til elementlari uyg'unlashadi, "xalqona yo'nalishdagi she'riy asarlar" tamoyili tatbiq qilinadi.

"Turbhiyona" turkumidagi satrlar kompozitsion jihatdan ham milliy obrazlarni jonlantiradi. Masalan, el kishilari orasida mardlik va sadoqat timsoli sifatida "Oq botir" va "Qora botir" obrazlarini joylashtirishi shoirdagi milliy dualistik qarashni qayd etadi. Shu bilan birga, obrazlarning ramziy ta'siri kuchli bo'lib, ular xalq fikrida shakllangan timsollarning zamonaviy talqini bo'lish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, bu she'rlar "Baxshiyona" ichida dramali balladalar, xalq qo'shiqlariga o'xshash muqaddim—intriga tuzilmalari bilan qurgan bo'lib, badiiy dramatik asarning elementi sifatida milliy ruhni kuchaytiradi.

She'rlarda ko'p uchraydigan apostrofa, jonlantirish va dialog ohanglari usullari ham milliy ruh tasvirining muhim vositalaridandir. Misol uchun, hayotiy voqealarga, tabiat elementlariga, xalq timsollariga to'g'ridan-to'g'ri murojaat — she'rdagi ovozlarni jonli his qilinishiga xizmat qiladi. Shuningdek, folklordan meros bo'lgan obrazlar — baxshilar, qahramonlar, xalq qo'shiqlari — she'riy matnda jonlanib, o'quvchida avvaldan tanish ruhiy manzarani uyg'otadi va milliy shuhratni mustahkamlaydi. Bu usullar orqali shoir she'r tilini nafaqat ma'noga balki tonalitet, ohang va hissiyot qatlamida ham boyitadi.

Xulosa qilib aytganda, Usmon Azim she'rlarida milliy ruh obrazlar vositasida badiiylilik bilan tasvirlanadi. U folklor jihatlaridan, xalqona til unsurlaridan, ramzlardan va poetik figuralardan foydalangan holda she'riyatga xalq ruhining abadiy unsurlarini olib kiradi. Obrazlar orqali milliy qadriyatlar — jasorat, fidoyilik, vatanparvarlik, mehr-muhabbat — she'riyat tilida yangraydi. Shu bilan birga, she'rlarga jonlilik va intonatsion zambarak bo'lib xizmat qiluvchi usullar (apostrofa, jonlantirish, ramz) milliy ruhning nuance (noziklik) aspektlarini o'ziga xos tarzda ochib beradi. Bu esa Usmon Azimni nafaqat zamonaviy shoir, balki xalq ruhiga yaqin poetik ovozga aylantiradi.

Usmon Azim ijodi o'zbek zamonaviy she'riyatining milliy ruh bilan yo'g'rilgan eng yorqin namunalaridan biridir. Shoir asarlarida xalq ruhiyatining ohanglari, milliy tafakkur va qadriyatlarning ifodasi badiiy obrazlar orqali namoyon bo'ladi. Uning lirikasida inson, tabiat, vatan, vaqt va haqiqat obrazlari milliy o'zlikni ifodalovchi timsollarga aylanadi. Shoir o'z badiiy olamini xalqona so'z ohangi, jonli tildagi ifoda, qadimiy ramzlar va poetik figuralar vositasida quradi. "Baxshiyona", "Dasht haqida ballada", "Men charchab senga suyandim, haqiqat" kabi she'rlarida xalq ruhiyatining arxetipik qatlamlari — fidoyilik, sabr, mehr, sadoqat, halollik kabi qadriyatlar milliy obrazlar orqali badiiy mujassamlik kasb etadi.

Shoir tabiat manzaralariga inson ruhiyatini singdirish orqali milliylikning ruhiy-falsafiy qatlamini ochadi. Masalan, "Ohista-ohista yog'adi yomg'ir" she'rida tabiat tasvirlari orqali inson qalbining sokin, ammo chuqur kechinmalari ifodalanadi. Yomg'ir, shamol, hilol singari obrazlar ramziy tus olgan bo'lib, ular xalqning sabr-toqati, orzuga sodiqligi va ruhiy poklik timsolidir. Tabiat unsurlari jonlantiriladi, ularga insoniy his-tuyg'ular yuklanadi. Bu — tashxis san'ati orqali milliy ruhni insoniylashtirishdir. Shu bilan birga, "Qorlar erib ketdi bu g'amli fursat" satrlarida vaqtning o'tkinchiligi, inson qalbidagi o'zgarishlar va milliy ruhdagi bardavomlik poetik tarzda uyg'unlashadi. Shoirning tabiatga murojaati xalqning yerga, tuproqqa, tabiatga bo'lgan mehrini, milliy qadriyatlardagi "ona zamin" konsepsiyasini ifodalaydi.

Usmon Azim she'riyatida milliy ruh obrazlar orqali nafaqat tabiiy manzaralar, balki mavhum tushunchalar orqali ham ifodalanadi. "Men charchab senga suyandim, haqiqat" she'rida apostrofa san'ati orqali shoir "haqiqat"ga murojaat qiladi — bu ramziy tarzda millatning ma'naviy uyg'onishiga, ezgulik va rostlikka intilishiga ishora qiladi. Shoir "bir kunlik yolg'on"ni qoralab, "ikkinchi aprel"ni haqiqatning qaytish kuni sifatida talqin etadi. Bunday poetik ramzlar xalq tafakkuridagi haqiqat va yolg'on, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashni ifodalaydi. Shu tariqa, shoirning lirik "men"i individual kechinmalarni emas, balki xalqning umumiy ruhiy holatini ifoda etuvchi **milliy "men"**ga aylanadi.

Shoir "Dasht haqida ballada" asarida esa mubolag'a san'ati orqali milliy ruhni yuksaklik, orzular, vatanparvarlik bilan uyg'unlashtiradi. "Tog'lar kichiraydi, pasaydi osmon, yashab bo'lmaydi-ku, axir engashib..." kabi satrlar real manzara emas, balki milliy ruhning shijoati, ruhiy yuksalishining badiiy ifodasidir. Tog', osmon, dasht obrazlari xalqning mardligi, bardavomligi va erkinlikka intilishini ifodalaydi. Shu bilan birga, "Maysalar, tovonim sizni sog'inar" she'rida shoir maysa va tog'lar bilan so'zlashadi — bu jonlantirish orqali xalq va tabiatning ruhiy uyg'unligini ifodalovchi milliy timsoldir. Bu yerda tabiat va inson o'rtasidagi muloqot o'zbek xalqining qadimiy dunyoqarashiga, "inson tabiatning bir bo'lagi" degan milliy konsepsiyaga tayangan.

Xulosa qilib aytganda, Usmon Azim she'riyatidagi obrazlar milliy ruhning badiiy ko'zgusi sifatida xizmat qiladi. Tabiat, haqiqat, yolg'on, maysa, dasht, tog' kabi timsollar shoirning individual poetik olamida xalq ruhiyatining abadiy qadriyatlari bilan uyg'unlashgan. Uning she'rlari orqali o'quvchi o'zligini, millatini, tarixiy ildizlarini his etadi. Shoir obrazlar tizimi

orqali milliy ruhni badiiy shaklda tiklaydi, xalqni ruhiy jihatdan uyg'otadi va zamonaviy o'zbek she'riyatida milliylikning yangi bosqichini yaratadi.

Usmon Azim ijodi o'zbek zamonaviy she'riyatining milliy ruh bilan yo'g'rilgan eng yorqin sahifalaridan biridir. Uning poetik tafakkurida xalqona obrazlar, tabiat manzaralari, ramziy timsollar va ruhiy kechinmalar uyg'unlashib, milliy o'zlik va estetik idrokning chuqur ifodasini beradi. Shoir badiiy obrazlarni inson ruhiyatining, xalq tafakkurining va zamon nafasi bilan uyg'un holda yaratadi. Tabiat unsurlarini jonlantirish, mavhum tushunchalarga murojaat qilish, haqiqat, vatan, tabiat kabi timsollar orqali insoniy va milliy qadriyatlarni yoritish — Usmon Azim poetikasining asosiy xususiyatidir. Uning she'rlari o'quvchini nafaqat go'zallikni his etishga, balki xalq ruhining abadiy qadriyatlarini anglashga undaydi.

Umuman olganda, shoir obraz yaratish mahorati orqali o'zbek xalqining ruhiy olamini, milliy o'zlikni, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarni badiiy darajada tiklay olgan. Usmon Azim lirikasida milliy ruh, insoniy tuyg'u va estetik ifoda bir-birini to'ldirib, zamonaviy o'zbek adabiyotining yangi badiiy bosqichini yuzaga keltiradi. Shu bois, uning ijodi milliy adabiyot taraqqiyotida o'ziga xos badiiy-estetik hodisa sifatida baholanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET RESURLAR:

1. Каримов, Б. (2019). Усмон Азим шеъриятида миллий рух. Тошкент: Фан.
2. Раҳимжонов, Н. (2020). Замонавий ўзбек шеърияти тараққиёти. Тошкент: Адабиёт.
3. Иванов, В.И. (2017). Традиция и новаторство в современной поэзии. Москва: Наука.
4. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы.- М.: Просвещение, 1966.
5. Imagery: A term used to describe an author's use of vivid descriptions 'that evoke sense-impressions by literal or figurative reference to perceptible or "concrete" objects, scenes, actions, or states.'" Literary Terms – Purdue OWL. Purdue University, n.d. https://owl.purdue.edu/owl/subject_specific_writing/writing_in_literature/literary_terms/index.html?utm_source=chatgpt.com
6. The findings of the study suggest that the use of imagery makes any text formally artistic and functionally appealing." Homa Nath Sharma Paudyal, "The Use of Imagery and Its Significance in Literary Studies." The Outlook: Journal of English Studies, vol. 14, 2023, pp. 114–127.